

## СОЦИОЛОШКО ПРОУЧАВАЊЕ СЕЛА У ПОГРАНИЧЈУ<sup>1</sup> (Нека искуства)<sup>2</sup>

### Резиме

Рада на пројекту „Одрживост идентитета Срба и националних мањина у пограничним општинама источне и југоисточне Србије“ доминантно је окренут селу. Резултати су читаоцима предочени у библиотеци „Пограничје“, у којој је објављено 30 књига, међу другим, и на теме: старијих људи, занимљивих говорника, вашара, породичних газдинстава, узорника, учитеља, занатлија, образовних извора, еколошке безбедности, гробалја, културних места, свештеника, светковина и обичаја. Истраживање у 16 пограничних општина – Велико Градиште, Голубац, Кладово, Неготин, Мајданпек, Зајечар, Књажевац, Бабушница, Пирот, Димитровград, Босилеград, Црна Трава, Сурдулица, Трговиште, Бујановац, Прешево – било је утемељено у традицији тзв. разумевајуће социологије, а мање у сцијентизму и сувопарној социологији.

**Кључне речи:** село, пограничне општине, источна Србија, југоисточна Србија, библиотека „Пограничје“.

Док је села и сељака,  
Србија ће бити јака.

Љубивоје Ршумовић<sup>3</sup>

Започињем кратко излагање личном нотом. Пре коју годину у предговору за књигу Недељка Богдановића, професора Универзитета у Нишу, *Село невесело*, која је нешто најинтригантније и најподстицајније што се о селу појавило у нас од почетка трећег миленијума,<sup>4</sup> записах: „Потеклом сељанин, и сâм се деценијама бавим селом – социолог сам села у одустајању... (Ђорђевић, 2014а:

1 Слово на округлом столу „Значај монографија о становништву и насељима за развој националне културе и културе сећања“, одржаног 18. новембра 2019, у организацији САНУ – Огранак САНУ у Нишу, Филозофског факултета Универзитета у Нишу и Универзитетске библиотеке „Никола Тесла“ у Нишу.

2 Припремљено у оквиру пројекта *Одрживост идентитета Срба и националних мањина у пограничним општинама источне и југоисточне Србије* (179013), који се изводи на Универзитету у Нишу – Машински факултет, а финансира га Министарство просвете, науке и технолошког развоја РС.

3 Из његове „Химне сељаку“ (Ршумовић, 2019: 18).

4 „У ово недоба за село аутори разноврсног сензибилитета потрудили су се да опишу какво је некада било, анализирају шта се сада са њим дешава и предскажу му перспективу. Истини на вољу приређивачев ‘захтев’ је више-мање испоштован, јер је његова преваходна намера била да се, насупротив преовладавајућег ламента над селом, који се скоро претворно у извештаченост, дође до идеја о томе како оно може опстати и остати, бити самоодрживо у неумитно глобализованој екумени (Ђорђевић, 2014: 8).“

8)“Премда сам се самодредио као „социолог села у одустајању“, тј. да нисам рурални социолог, изгледа да се мој принос, колико скроман, високо цени у социолошкој заједници; то ме је осоколило да прихватим љубазни позив колеге Љубише Митровића и рекнем коју реч на тему „Значај монографија о становништву и насељима за развој националне културе и културе сећања“. С њоме – темом – интересантно, спаја ме Срђан Шљукић, оцењивач моје везаности за руралну културу и од активних посленика наш водећи социолог села, истичући доњу линију.

Та нит је државни пројекат „Одрживост идентитета Срба и националних мањина у пограничним општинама источне и југоисточне Србије (179013)“. Истраживање у 16 пограничних општина источне и југоисточне Србије – Велико Градиште, Голубац, Кладово, Неготин, Мајданпек, Зајечар, Књажевац, Бабушница, Пирот, Димитровград, Босилеград, Црна Трава, Сурдулица, Трговиште, Бујановац, Прешево – којим се, заједно са својим сарадницима, бавим почевши од 2011. године, *доминантно је окренуто селу*. Резултати су читаоцима предочени у библиотеци *Пограничје*, чији сам оснивач и оквиру које је изашло тридесет књига. Ево пописа:

1. Ђорђевић, Драгољуб Б., Стевановић, Ђура и Драган Тодоровић (прир.) *Село у пограничју*. Београд, Ниш: Службени гласник, Машински факултет, 2012.
2. Милошевић Радуловић Лела, Петровић, Јасмина и Ивана Илић Крстић (прир.) *Старији људи у пограничју*. Београд, Ниш: Службени гласник, Машински факултет, 2013.
3. Тасић, Милан, Здравковић, Данијела и Дејан Крстић (прир.) *Људи из пограничја говоре*. Врање: Учитељски факултет, 2014.
4. Ђорђевић, Драгољуб Б., Тодоровић, Драган и Дејан Крстић (прир.) *Ваишар у пограничју*. Нови Сад, Ниш: Прометеј, Машински факултет, 2014.
5. Ђорђевић, Драгољуб Б., Вуковић, Милован (прир.) *Породично газдинство у пограничју*. Нови Сад, Ниш: Прометеј, Машински факултет, 2014.
6. Ђорђевић, Драгољуб Б., Узуновић, Славољуб и Владан Петровић *Сирово борово: социолошка генеза прешевског Цакановца*. Нови Сад, Ниш: Прометеј, Машински факултет, 2014.
7. Ђорђевић, Драгољуб Б., Трифуновић, Весна и Његош Драговић (прир.) *Узорник у пограничју*. Нови Сад, Ниш: Прометеј, Машински факултет, 2014.
8. Јовановић, Марија, Трифуновић, Весна и Данијела Здравковић (прир.) *Учитељ у пограничју*. Ниш: Филозофски факултет, 2014.
9. Ђорђевић, Драгољуб Б., Петровић, Јасмина (прир.) *Проучавање друштвених појава: методолошка разматрања*. Ниш:

- Филозофски факултет, Машински факултет, 2014.
10. Богдановић, Недељко (прир.) 2014. *Село невесело*. Нови Сад, Ниш: Прометеј, Машински факултет, Хемимонтана.
  11. Ђорђевић, Драгољуб Б. (прир.) *Бити социолог села*. Нови Сад, Ниш: Прометеј, Машински факултет, 2014.
  12. Крстић, Дејан, Ђорђевић, Драгољуб Б. и Сузана Марковић Костић (прир.) *Занатлија у пограничју*. Нови Сад, Ниш: Прометеј, Машински факултет, 2014.
  13. Ђорђевић, Драгољуб Б. *Сазревање предграђа*. Нови Сад, Ниш: Прометеј, Машински факултет, 2015.
  14. Ђорђевић, Бобан, Крстић, Дејан. *Путевима историје уметности и музеологије: библиографија Лепосаве Миловановић*. Нови Сад, Ниш: Прометеј, Машински факултет, 2015.
  15. Ђорђевић, Драгољуб Б., Тодоровић, Драган и Јасмина Петровић (прир.) *Пограничје*. Ниш: ЈУНИР, Машински факултет, 2015.
  16. Тодоровић, Драган. *Роми на трећи начин*. Ниш и Нови Сад: ЈУНИР, Прометеј, 2015.
  17. Тодоровић, Драган, Тасић Милош (прир.) *Пограничје: библиографија 2011-2015*. Ниш: ЈУНИР, Машински факултет, 2015.
  18. Петровић, Јасмина. *НВО у пограничју: стање и перспективе*. Ниш и Нови Сад: Машински факултет, ЈУНИР, Прометеј, 2016.
  19. Марковић Крстић, Сузана. *Црнотравско пограничје у социодемографском контексту*. Ниш и Нови Сад: Машински факултет, ЈУНИР, Прометеј, 2016.
  20. Милошевић Радуловић, Лела, Стјепановић Захаријевић, Драгана. *Свакодневица пограничја: општина Књажевац као девастирано подручје*. Ниш и Нови Сад: Машински факултет, ЈУНИР, Прометеј, 2016.
  21. Здравковић, Данијела, Марковић, Марија, Јовановић, Марија. *Образовни ресурси у пограничју*. Ниш и Нови Сад: Машински факултет, ЈУНИР, Прометеј, 2016.
  22. Тодоровић, Драган. *Пирот: живети у пограничју*. Ниш и Нови Сад: Машински факултет, ЈУНИР, Прометеј, 2017.
  23. Крстић, Дејан. *Тимочко село: стање, проблеми, потенцијали*. Нови Сад, Ниш и Зајечар: Прометеј, Машински факултет, Народни музеј 2017.
  24. Ђорђевић, Драгољуб Б., Тодоровић, Драган. *Зајде Баца: ромско култно место*. Ниш и Нови Сад: Машински факултет, ЈУНИР и Прометеј, 2017.
  25. Трофимова, Ксенија. *Зајде Баиће: ромско култно место*. Ниш и Нови Сад: Машински факултет, ЈУНИР и Прометеј, 2017.
  26. Илић Крстић, Ивана. *Еколошка безбедност у пограничју – студија случаја*. Ниш и Нови Сад: Машински факултет, ЈУ-

- НИР и Прометеј, 2018.
27. Трифуновић, Весна, Петровић, Владан. *Скице за портрет живота у пограничју: Кладово и Голубац*. Ниш и Нови Сад: Машински факултет, ЈУНИР и Прометеј, 2018.
  28. Крстић, Дејан, Станковић Анђелковић, Виолета. *У свету занатства и уметности: грнчар Велимир Ђорђевић*. Нови Сад, Ниш и Зајечар: Прометеј, Машински факултет и Матична библиотека „Светозар Марковић“, 2018.
  29. Водеб, Ксенија, Митровић, Младен. *Туристичка атрактивност пограничних регија*. Нови Сад: Прометеј, 2019.
  30. Ђуровић, Богдан. *Глобализација – изазови и контроверзе*. Нови Сад, Ниш: Прометеј, Машински факултет, 2019.

Без зазора истичем споменутог С. Шљукића (2019:101) и његову оцену тог замашног посла: „Као што се то и види из претходног списка, Ђорђевић је приредио велики број књига, толико да је немогуће наћи српског социолога који је на овај начин јавности учинио доступним такво обиље социолошке литературе, укључујући и ону из социологије села“. Зашто је то тако, ако јесте?

Зато што смо монографски обрадили 16 села у свих шеснаест пограничних општина, па онда у следећим зборницима (и годишњацима ЈУНИР-а<sup>5</sup>) студијом случаја редом и:

1. старије људе
2. занимљиве говорнике
3. вашаре
4. породична газдинства
5. узорнике
6. учитеље
7. занатлије
8. образовне изворе
9. еколошку безбедност
10. гробља
11. култна места
12. свештенике (и оце)
13. светковине
14. обичаје...

<sup>5</sup> Југословенско удружење за научно истраживање религије (оснивач и почасни председник Д. Б. Ђорђевић, садашњи руководилац Д. Тодоровић).

А и истраживачи, самостално или у коауторству, објавили су монографије и студије на теме:

1. *Сирово борово: социолошка генеза прешевског Цакановца*
2. *Село невесело*
3. *Бити социолог села*
4. *Сазревање предграђа*
5. *Црнотравско пограничје у социодемографском контексту*
6. *Свакодневица пограничја: општина Књажевац као двастирано подручје*
7. *Пирот: живети у пограничју*
8. *Тимочко село: стање, проблеми, потенцијали*
9. *Скице за портрет живота у пограничју: Кладово и Голубац*
10. *У свету занатства и уметности: грнчар Велимир Ђорђевић*
11. *Туристичка атрактивност пограничних регија.*

Неизбежни С. Шљукић, уз чији став овога пута деломице стојим, из тог „обиља“ издваја једно дело: „Усуђујем се да тврдим да је за социологију села, не само српску, у целини гледано најважнија споменица проф. др Ђури Стевановићу, објављена поводом двадесет година ‘Власинских сусрета’ и названа *Бити социолог села*. Ово је дело врхунац Бркиног ‘тренерског рада’ у социологији села, књига од изузетне вредности како за истраживаче, тако и за предаваче. У њој су сабрани текстови више од двадесет аутора из Србије, Македоније, Грчке, Бугарске и Чешке. Ови су текстови разврстани у пет поглавља: ‘Необичан лик социолога села’ (поглавље посвећено животу и раду Ђуре Стевановића), ‘Упитаности социологије села’ (проблеми и приступи, будућност социологије села, рурална социологија као бескрајна пустоловина...), ‘(Не)прилике села и пољопривреде’ (млади на селу, сеоске кућне задруге, бугарско и грчко село...), ‘Сеоска култура у променама’ (култура и квалитет живота села, село и град, гастарбајтерско село...) и ‘Од земљоделца до аграрне социологије’ (породична газдинства, будућност сељака, село у пограничју). Без претеривања речено, готово сви радови у овој публикацији могу служити и као инспирација и као дидактичко средство (Шљукић, 2019:102)“.

\*\*\*

Завршавам напис опет изводом из гореспоменутог предговора сјајној Н. Богдановићевој књижици *Село невесело*, у којем сам подржао његово спочитавање јаловости искључиво сцијентистичком приступу изучавању села: „У томе се слажемо бар када иде реч о мојој социолошкој професији. Стога, како некња срочих, а надам се да важи

и за написе у *Селу невеселом*, нек се не очекује да у њима сретнемо ‘хладну статистику’ и ‘ голу емпирију’. Јесте да је пожељна дистанца према утврђеним појавама, догађајима и ‘ликовима’, али, тврд вам стојим, за социолога је исто толико, не ли и више, нужно уживљавање у истраживачки ‘предмет’. Изостане ли разумевање проучаваног субјекта/објекта, онда немамо посла са социологијом европске традиције коју сам и сâм – колико скромно – практиковао (Ђорђевић, 2014а: 8)“. Такав закључак кандидујем и за расправу о значају монографија о становништву и насељима за развој националне културе и културе сећања, *тј. залажем се за што више разумевајуће социологије, а мање сцијентизма и сувопарне социологије (и демографије, етнографије и историје)*.

Ту врсту разумевања, упаковану у својеврсни социолошки storytelling, демонстрирао сам и у чланцима, студијама, зборницима и књигама о селу, сељаштву и сељанима (Ђорђевић, 2010, 2012, 2014а, 2014б, 2014в, 2014г, 2015а, 2015б, 2016, 2018).

## КЊИЖЕВНОСТ

Богдановић, Недељко, прир.. *Село невесело*. Нови Сад и Ниш: Прометеј, Немимонтана и Машински факултет, 2014.

Ђорђевић, Драгољуб Б. „Између географије и социологије насеља“. У *Од путање до аутостраде*, приредили Д. Б. Ђорђевић, А. Г. Костадиновић и Љ. Р. Митровић, 13–26. Ниш: ЈУНИР и УБ „Никола Тесла“, 2010.

Ђорђевић, Драгољуб Б. „Бити водоноша“. У *Пламене зоре: комрenske акције (1965/66)*, приредили А. Г. Костадиновић и Д. Б. Ђорђевић, 47–57. Ниш: Висока школа струковних студија за менаџмент у саобраћају, 2012.

Ђорђевић, Драгољуб Б. „Предговор: Около *Села невесела*“. У *Село невесело*, приредио Н. Богдановић, 7–9. Нови Сад и Ниш: Прометеј, Немимонтана и Машински факултет, 2014а.

Ђорђевић, Драгољуб Б. „Село моје невесело – раштркане мисли“. У *Село невесело*, приредио Н. Богдановић, 41–47. Нови Сад и Ниш: Прометеј, Немимонтана и Машински факултет, 2014б.

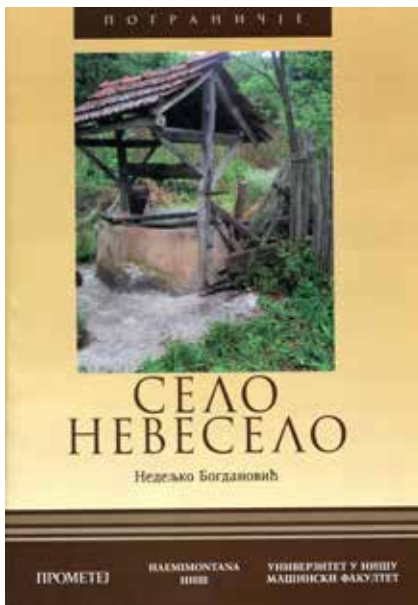
Ђорђевић, Драгољуб Б. „Од Дејана до Дејана – смирај социолога села“. У *Бити социолог села* Ђорђевић, приредио Д. Б. Ђорђевић, 9–26. Нови Сад, Ниш и Београд: Прометеј, Машински факултет и Балканска асоцијација за социологију села и пољопривреде, 2014в.

Ђорђевић, Драгољуб Б. „Гладна врана и врбов прут (Два есеја из социологије села)“. У *Бити социолог села* Ђорђевић, приредио Д. Б. Ђорђевић, 246–263. Нови Сад, Ниш и Београд: Прометеј, Машински факултет и Балканска асоцијација за социологију села и пољопривреде, 2014г.

Ђорђевић, Драгољуб Б. „Берт Ланкестер и Натали Вуд, учитељица Буба и врбов прут“. У *Сазревање предграђа*, 67–74. Нови Сад и Ниш: Прометеј и Машински факултет, 2015а.

- Ђорђевић, Драгољуб Б. *Сазревање предграђа*. Нови Сад и Ниш: Прометеј и Машински факултет, 2015б.
- Ђорђевић, Драгољуб Б. „Село копни – градови бујају“. У *Цена социологија за почетнике*, 55–56. Нови Сад и Ниш: Прометеј и Машински факултет, 2016.
- Ђорђевић, Драгољуб Б. „Гробље у Прагону (Социолошка скица)“. *Балканске синтезе* 5, 1 (2018): 51–69.
- Ђорђевић, Драгољуб Б., Славољуб Узуновић и Владан Петровић. *Сирово борово: социолошка генеза прешевског Цакановца*. Нови Сад и Ниш: Прометеј и Машински факултет, 2014.
- Ршумовић, Љубивоје. „Востани Србије“. *Политика* 15. новембар, стр. 18–19, 2019.
- Тодоровић, Драган, прир. *Бити социолог: споменица Драгољуба Б. Ђорђевића*. Нови Сад и Ниш: Прометеј и Машински факултет, 2019.
- Шљукић, Срђан. „Драгољуб Б. Ђорђевић као ‘социолог села у одустајању’“. У *Бити социолог: споменица Драгољуба Б. Ђорђевића*, приредио Д. Тодоровић, 99–105. Нови Сад и Ниш: Прометеј и Машински факултет, 2019.

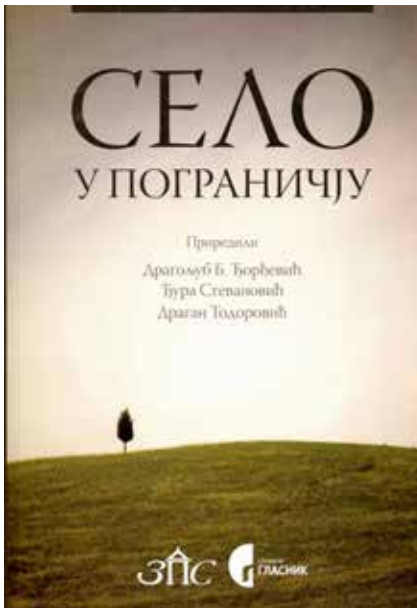
## ФОТОГРАФИЈЕ



Слика 1:  
Село невесело



Слика 2:  
Бити социолог села



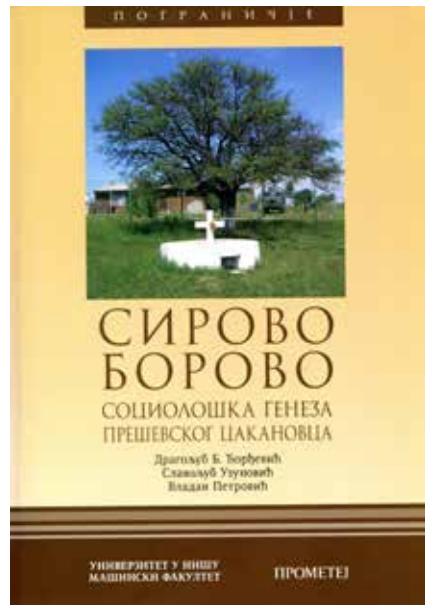
Слика 3:  
Село у пограничју



Слика 4:  
Породично газдинство у пограничју



Слика 5:  
Пирот – живети у пограничју



Слика 6:  
Сирово борово – прешевски Цакановац





Слика 7:  
Сазревање предграђа



Слика 8:  
Грнчар Велимир Ђорђевић

## SOCIOLOGICAL RESEARCH INTO VILLAGES IN BORDER REGIONS (Certain experiences)

### Summary

Work on the project “Sustainability of the identity of Serbs and national minorities in the border municipalities of eastern and south-eastern Serbia” is predominantly directed toward villages. The results have been presented to readers in the “Border regions” library, within which 30 books have been published on the topics of, among other things, older adults, interesting speakers, fairs, family households, role models, teachers, craftspeople, educational sources, environmental safety, cemeteries, cult places, priests, ceremonies and customs. The research conducted in 16 border municipalities – Veliko Gradište, Golubac, Kladovo, Negotin, Majdanpek, Zaječar, Knjaževac, Babušnica, Pirot, Dimitrovgrad, Bosilegrad, Crna Trava, Surdulica, Trgovište, Bujanovac, Preševo – was mainly grounded in the tradition of the so-called interpretive sociology, and less in scientism and matter-of-fact sociology.

**Key words:** village, border regions, eastern Serbia, southeastern Serbia, “Border regions” library